

Салман Рушди – „Последният дъх на Мавъра“

ИЗГУБИХ БРОЯ НА ДНИТЕ, откакто се спасих от ужаса в крепостта на обезумелия Вашку Миранда в планинското селце Бененхели в Андалусия – заковах на вратата послание и побягнах от смъртта под прикритието на мрака. И оттогава гладното ми странство в знойната мараня е съпроводено от още изписани листове хартия, от размахване на чука, от остриите писъци на петсантиметрови пирони. Отдавна, когато бях още млад и зелен, моята любима нежно ми рече: „О, Мавре, чудат и тъмнокож, имаш купища тези, но нямаш църковна порта, на която да ги окачиш“. (Тази жена, която се определяше като набожна индийка нехристиянка, се шегуваше с Лутеровия протест във Витенберг и дразнеше своя непоколебимо ненабожен любовник индиец от християнско потекло: по какви неведоми пътища пътуват историите, в какви ли не усти се озовават!) За жалост, мама дочу и стрелна светкавично като змия: „Купища ли, по-скоро сметища!“. Да, майко, и този път, както всеки друг, последната дума беше твоя. „Америка“ и „Москва“, така някой нарече майка ми Аурора и любимата ми Ума – на двете велики свръхсили. Според хората двете си приличали, но аз така и не открих прилика, изобщо не я виждах. И двете починаха от насилствена смърт, а аз се озовах в далечна страна, погнат от гибелта и понесъл тяхната история, която разлепвам по порти, огради и маслинови дръвчета и разпространявам там, откъдето минава последният ми път – история, която сочи към мен. Бягството превърна моя свят в пиратска карта с изобилие от знаци, с върволици от кръстчета, водещи към съкровището, което съм самият аз. Когато преследвачите ми поемат по следата, ще ме намерят – ще ги очаквам, без да се оплаквам, останал без дъх, готов. Ето ме, тук стоя. Не можех да постъпя другояче.

(По-скоро, тук седя. В тази тъмна гора – тоест на това възвишение с маслини, сред дръвчетата, където въпросително ме наблюдават килнатите каменни кръстове на малко буренясало гробище, малко след бензиностанцията „Ултимото Суспиро“, без полза и нужда от Вергилий, по средата – поне така би трябвало – на жизнения си път, оказала се всъщност по заплетени причини неговият край, аз, да му се не види, грохвам.)

Да, мили дами, много неща се закохват. Например знамето за мачтата. Обаче след като живях неособено продължително (но пък крещящо колоритно), тезите ми се изчерпаха. Животът сам по себе си е разпятие.

* * *

Когато силите ти са на привършване, когато двигателят, който те тегли напред, остане без пара, настъпва време за изповед. Наречете го завет или последна воля (ваша воля!), пивница „Последен дъх“. Затова казвам „тук стоя или седя“ – всички мои житейски присъди са заковани с пирони към пейзажа и в джоба ми са ключовете за една червена крепост – в миговете на очакване, преди съвсем да рухна.

Затуй подобава да възпеем края – онова, което е било и вече го няма, правилното и погрешното. Да отроним последна въздишка за изгубения свят, сълза за неговата кончина. Ала и последно „ура“, последно скандално вълмо от небивалици (нямаме видео, ще трябва да се задоволим с думи) и да изпълним няколко неблагоприятни заупокойни мелодии. Историята на Мавъра със звук и ярост. Искате ли я? Е, дори да не искате... Но по-напред ми подайте пипера.

– Моля, какво казахте?

И дърветата проговарят от изумление. (Нима в мигове на отчаяние и самота не ви се е случвало да говорите на стените, на глупавото псе, на въздуха?)

Повтарям: пипера, ако обичате, защото ако не бяха тези зърна пипер, онова, което сега свършва на изток и на запад, може би никога нямаше да започне. Заради пипера стройните кораби на Вашку да Гама прекосили океана от лисабонската кула Белем до

Малабарския бряг, първо до Каликут, а после до пристанището в лагуната на Кочин. След пионерите португалци пристигнали англичаните и французите, затова в така наречения период на „откриване на Индия“ – но как изобщо да бъдем открити, след като никога не сме били закрити? – ние сме били „не перла в короната, а пипер в гозбата“, както се изразяваше знаменитата ми майка. „От самото начало е ясно като бял ден какво искал светът от прословутата Майка Индия – казваше тя. – Пикантерии. Каквото търсят и мъжете в бордея.“

* * *

Това е моята история, историята на пропадналия с висок произход Мораеш Зогойби, по прякор Мавъра, който през по-голямата част от живота си беше единственият мъжки наследник на натрупаното от търговия с подправки състояние на рода Гама Зогойби от Кочин, историята за това как животът, който смятах, че ми се полага, ми бе отнет от собствената ми майка Аурора, по баща Да Гама, най-прославената съвременна художничка, изключителна красавица и жената с най-острия език сред съвременниците си, която сипеше огън и жупел по всеки, когото вземе на мушка. И към децата си нямаше милост. „Ние сме католици битници, във вените ни има лют червен пипер – казваше тя. – Никакви специални привилегии за роднините! Скъпи мои, ние се храним с плът, а кръвта е любимата ни напитка!“

– Да си потомък на нашата демонична Аурора – каза ми, когато бях малък, художникът В. (Вашку) Миранда от Гоа – всъщност означава да си един съвременен Луцифер. Нали се сещаш, син на зората! Тогава семейството ни вече се беше преместило в Бомбай и в рая на легендарния салон на Аурора Зогойби такова нещо минаваше за комплимент, обаче аз го помня като предсказание, защото един ден наистина бях изхвърлен от онази приказна градина и бях запокитен в Пандемониума. (Изхвърлен от естествената ми среда, как да не ме подмами противоположното? Имам предвид противоестественото, единственият истински „изъм“ в това обърнато наопаки, нелепо време.

Прогонен Отвъд, нима няма ли да опиташ да превърнеш Мрака в светлина? Именно. Мораеш Зогойби, прогонен от собствената си история, се понесе презглава към световната.)

– *И всичко това заради една пиперница.*

Е, тук не става дума само за пипер, а и за кардамон, кашу, канела, джинджифил, шамфъстък, карамфил, а освен подправките и ядките имаше кафеени зърна и листенца от негово величество чая. Обаче си остава фактът, че по думите на Аурора „пиперът беше най-отпред, начело – да, начело, понеже къде по-отпред от това да си начело? Каквото важи за историята по принцип, важи и конкретно за нашата семейна история – пиперът, лелеяното черно злато от Малабар, беше първата стока, с която търгуваха баснословно богатите ми роднини, най-заможните търговци на подправки, ядки, кафе и чай в Кочин, които без никакви други доказателства освен вековната мъгла претендираха, че са извънбрачни потомци на великия Вашку да Гама...

Край с тайните. Вече ги разгласих и заковах по портите.

КОГАТО БИЛА ТРИНАЙСЕТГОДИШНА, майка ми Аурора започнала да скита босонога из голямата и благоуханна къща на баба си и дядо си на остров Кабрал, тъй като често я измъчвало безсъние, и по време на тези нощни одисеи неизменно отваряла всички прозорци: най-напред вътрешните фини мрежи, които пазели къщата от ситните комари, после отваряла самите прозорци с оловни рамки и накрая – външните капаци от летви. В резултат шейсетгодишната Елифания, матриархът на дома – в чиято лична мрежа против комари с годините се появили многобройни малки, но съществени дупчици, които тя била твърде късогледа или твърде стисната да забележи, – се събуждала всяка сутрин, чешейки пъпките по костеливите си ръце със синкави вени, и

после надавала тъничък вик, щом зърнела мухите, жужащи около подноса с чай и сладки бисквити, оставен до нея от прислужницата Тереза (избягала своевременно). Епифания подемала безполезно дръгнене и чесане, мятала се в заобленото си, подобно на лодка легло и нерядко разливала чай върху дантелените завивки или по бялата си муселинена нощница с висока якичка на волани, скриваща шията ѝ – някога лебедова, но вече доста понабръчкана. И докато Епифания да Гама размахвала дясната си ръка и пляскала, а дългите нокти на лявата ѝ ръка дращели гърба в търсене на неуловими ухапвания от комари, нощната шапчица се смъквала от главата ѝ и отдолу изпълзвявали белите змийчета на чорлавите ѝ кичури, измежду които прозирал (за жалост!) осеяният ѝ с петна скалп.

Младата Аурора се заслушвала зад вратата и когато преценила, че звуците на омразната бабина ярост (клетвите, трошенето на порцелан, безсилните шляпания на мухобойката, насмешливото бръмчене на насекомите) приближават своя апогей, си лепвала най-миличката усмивка и се втурвала при владетелката на дома с бодър сутрешен поздрав, съзнавайки прекрасно, че появата ѝ като невръстна свидетелка на старческата немощ ще породи неистов бяс у майката на всички Да Гама в Кочин. Епифания, чорлава и коленичила върху на капаните завивки, размахвайки мухобойката като счупена вълшебна пръчица и търсеща отдушник на яростта си, се разкрещявала като зла орисница, ракшаси или банши на влетялата Аурора, което пък изпълвало малката с тайна наслада.

– Охохо, момиче, така ме стресна, някой ден сърцето ми ще се пръсне!

Ето как идеята за убийството на баба си Аурора почерпила от устните на самата набелязана жертва. След това започнала да крои планове, но все по-зловещите ѝ фантазии за отрова и за високи канари неизменно бивали осуетявани от прагматични проблеми: например откъде да намери кобра и да я пъкне в завивките на Епифания или от категоричния отказ на дъртата вещица кракът ѝ да стъпи на място, където по нейните думи „има гърбици и ями“.

Макар Аурора прекрасно да знаела къде да намери хубаво наточен кухненски нож и макар да смятала, че е достатъчно силна, за да удужи Епифания с голи ръце, тя изключила и тези варианти, защото не възнамерявала да допусне разкриване на деянието, а твърде явното нападение щяло да предизвика неудобни въпроси. Тъй като не успявала да замисли идеалното престъпление, Аурора продължавала да изпълнява ролята на идеалната внучка, но скришом размишлявала, макар нито веднъж да не ѝ направило впечатление, че в собствените ѝ кроежи се крие почти същата жестокост като коравосърдечието на Епифания.

– Търпението е добродетел – повтаряла си тя. – Ще изчакам сгоден момент.

А междуременно продължавала да отваря прозорците във влажните нощи и понякога изхвърляла ценни украшения: дървени фигурки с хоботи вместо носове, които после се поклащали в лагуната върху вълните, плискащи се в островната къща, или красиво гравирани слонски бивни, които, естествено, потъвали безследно. Няколко дни семейството недоумявало какво става. Синовете на Епифания да Гама, чичото на Аурора, Айриш и баща ѝ Камойнш, се събуждали и недоумявали кои загадъчни нощни ветрове са отвели памучни ризи от дрешниците им и делови документи от чекмеджетата. Сръчното течение развързвало чувалите с мостри, пълни с едър и ситен кардамон, листенца кери и кашу, неизменни стражи по сумрачните коридори в служебното крило на къщата, в резултат семенца от сминдух и шамфъстъци се търкаляли лудешки по излъскания стар под от варовик, въглен, белтъци и други отдавна забравени съставки, а уханието на подправки във въздуха измъчвало господарката на дома, с годините развила силна алергия към източника на семейното богатство.

И ако мухите влетявали през отворените мрежи на прозорците, а палавите пориви на вятъра – през прозорчетата с оловни рамки, отворените капаци пропускали всичко останало: прахта и глъчката от лодките в пристанището на Кочин, сирените на товарните кораби и шлеповете, мръснишките шеги на рибарите и пулсиращата болка там, където са ги парнали медузите, режещата като нож слънчева светлина, топлината, задушлива като влажен плат, плътно увит около главата, провикването на амбулантните търговци от лодките, долитащата по водата тъга на ергените евреи от Матанчери, заплахата от контрабандистите на изумруди, машинациите на бизнес конкурентите, растящата нервност в британската колония във Форт Кочин, исканията за пари на управителите и на работниците в плантациите за подправки, разказите за комунистическите вълнения и политиката на Конгреса, имената на Ганди и Неру, слуховете за глад на изток и за гладни стачки на север, песните и барабаните на бродещите разказвачи на истории и тежкото боботене на прииждащия прилив на историята (блъскащ се в паянтовия пристан на остров Кабрал). „Божичико, ама че жалка страна – ругаел на закуска чичо Айриш, изискано издокаран с гетри и шапка. – Като че ли навън не е достатъчно мръсно, та това девойче, да му се не знае, тази пакостница пуска всичко вътре? Какво е това, боже мой, почтен дом или кенеф, ще ме прощавате?“

Онази сутрин Аурора разбрала, че е стигнала твърде далеч, защото скъпият ѝ баща Камойнш – дребно и сухо човече с козя брадичка и пъстра памучна риза, вече цяла глава по-нисък от върлинещата си щерка, я завел долу до малкия пристан и подскачайки оживено от възбуда и вълнение, поради което на фона на невероятната прелест и търговското оживление в лагуната силуетът му наподобявал фантазмагорична фигура, може би леприкон, танцуващ на горска поляна, благ дух, излетял от вълшебна лампа, ѝ доверил с потаен шепот великата си и покъртителна новина. Кръстен на поет и обладаващ мечтателна природа (но не и дарба), Камойнш боязливо предположил, че в къщата има призрак.

– Убеден съм – казал той на изумената си дъщеря, – че скъпата ти майка се е върнала при нас. Знаеш колко обичаше тя свежия бриз, как се бореше с баба ти за въздух, а сега прозорците се отварят като по чудо. Дъще моя, погледни какви предмети липсват – само омразните за нея! Не разбираш ли? Слонските богове на Айриш, както ги наричаше тя. Изчезна сбирката от статуетки на Ганеша на чичо ти. И слоновата кост.

Слонският бивник на Епифания. Твърде много слонове има в тази къща. Покойната Бела да Гама говорела, каквото мисли.

– Струва ми се, че ако остана буден тази нощ, ще зърна отново скъпото ѝ лице – споделил с копнеж Камойнш. – Как мислиш?

Посланието е ясно като бял ден. Ти и баща ти се чувствате еднакво: на него му липсва неговата госпожа, а ти тъгуваш за майка си.

Аурора се изчервила объркано и извикала:

– Аз поне не вярвам в проклети привидения! – И влетяла в къщата, неспособна да признае истината: че тя е призракът на покойната си майка, че тя върши делата и говори с гласа на мъртвата; че дъщерята сомнамбул съживява майка си, предоставя ѝ своето тяло за обиталище, вкопчава се в смъртта, отрича я и настоява за постоянството на обичта до гроб и отвъд гроба дори; че се е превърнала в майчината си нова зора, в плът за духа ѝ, в две жени в едно. (Много години по-късно тя нарече своя дом „Елефанта“, така че в края на краищата слонските, а и призрачните въпроси продължиха да играят роля в нашата сага.)

* * *

Само два месеца минали от смъртта на Бела. Пъклената Бела, така я наричал чичото на Аурора, Айриш (ама той все измислял прякори на хората, грубо налагайки на целия

свят собственото си мирозрение): Изабела Химена да Гама, бабата, която не познавах. Те двете с Епифания воювали още от първия миг. Овдовяла на четирийсет и пет, Епифания тутакси възприела ролята на матриарх, седяла с купчина шамфъстъци в скута на сутрешната сянка в любимия си вътрешен двор, веела си, трошала ядките със зъби, демонстрирайки шумно и внушително властта си, и през цялото време напявала високо и неумолимо:

*Глупакът Шафто с кораба отплава,
ще се върне целият покрит със плява...*

Храс-прас, хрущели ядките в устата ѝ.

*Ще си дойде да ме погребе
онуй ми ти кльоцаво хлапе...*

Откакто се помнела Епифания, единствена Бела не се страхувала от нея.

– Две минус – заявила бодро на свекърва си деветнайсетгодишната Изабела само ден след влизането си в къщата като лишена от одобрение, ала все пак неохотно приета булка. – Не е „глупак“, а е „моряк“, и не е „да ме погребете“, а е „да ме отведе“. Много мило, че пееш любовна песен на твоите години, но бъркаш думите и се получава безсмислица, нали така?

– Камойнш – втрещила се Епифания, – нареди на своята благоверна да си затваря плювалника, че излизат горещи пръски.

През следващите дни тя инатливо изпълнила китка песни, видоизменени по нейно лично усмотрение: на *Какво да правим с калния кукуряк?*, вместо „с пияния моряк“, новата ѝ снаха реагирала неуместно със сподавен смях, при което Епифания начумерено минала на *Греби, греби, любимия надолу по реката отведи...* вероятно като съвет към Бела да се задълбочи в съпругеските си задължения, а сетне подметнала с по-метафизична ирония: *Законът свише повелява... храс-прас!... царица от съпругата не става.*